

VIIVI KUUS

KIPS-KÕPS
KÜLLA

Lapse kõne esimesed sammud

2015

Konsulteeninud Tiiu Puik
Retsenseerinud Signe Raudik
Toimetanud Nele Otto
Illustreerinud Piret Tagel
Kujundanud Alar Kitsik

Autoriõigus: AS Atlex ja autor, 2015

Kõik õigused kaitstud. Igasugune autoriõigusega kaitstud materjali ebaseaduslik paljundamine ja levitamine toob kaasa seaduses ettenähtud vastutuse.

ISBN: 978-9949-492-56-5

atlex

AS Atlex
Kivi 23
51009 Tartu
Tel 734 9099
Faks 734 8915
atlex@atlex.ee
www.atlex.ee

SAATEKS

Laps omandab kõne suhtlemise teel, mis eeldab, et tal on küllaldaselt võimalusi kuulata teda ümbritsevate täiskasvanute täisväärtuslikku kõnet. Sünnist alates emaga silmsidet hoides hakkab laps jälgendama ema miimikat – huulte, põskede ja keelelihaste liigutusi, mis valmistavad last ette häälikute hääldamiseks. Mida rohkem ema lapsega räägib, seda suurem võimalus on lapsel kuulda emakeele kõiki häälikuid, intonatsiooni, keele melodiat, rõhke ja pause ning seda paremini areneb taju ja kõne arengu baas. Heaks vahendiks lapsega suhtlemisel on raamat.

„Kips-köps külla“ sobib kasutamiseks lapsevanematele, lasteaiaõpetajatele, logopeedidele – kõigile, kes tegelevad lapse kuulamis- ja matkimisoskuse ning tähelepanu ja kõne arendamisega juba teisest eluaastast. Seda saab kasutada unejutuks, vestluseks, pildi järgi jutustamiseks. Täiskasvanu ülesanne on tekitada lapses suhtlemissoov, ärgitada teda raamatut vaatama ja omapoolselt „kaasa rääkima“. Oluline on positiivne meeleolu ja hoiak.

Häälikud tulevad lapse kõnesse aegamööda, vastavalt lapse taju, kõneorganite ja hääldusliigutuste arengule. Igal lapsel on oma häälikute järjekord ja kombinatsioonid. Esialgu on oluline täiskasvanu ja lapse emotsionaalne suhtlemine, mäng.

Selles raamatus tuleb lapse juurde loomade maailm, nende tegevus ja häälitsused. Häälel on kõne arengus oluline roll: intonatsioon, tugevus ja tämber aitavad mõista meeleolu, saada aru kuuldu mõttest. Intonatsioon annab edasi üllatust, imestust, kutset, ehmatus, rahustust, palvet, kurjust, soojust, hel-

lust, küsimusi ja rõõmu. Tegelaste häälightsusi saab hääldada vaikselt, valjusti, sosinal ning kõrge ja madala häälega. Igal loomal (tegelasel) on oma häälightsus, mis koosneb üksikhäälikutest, häälikuühenditest, silpidest, kahesilbilistest (pseudo)sõnadest.

Täiskasvanu oskab lapse kõne arengu taset arvestades valida sobivad häälikud (sõnad), mida laps suudab hääldada. Oluline on, et laps hakkaks eristama kõlalt sarnaseid häälikuid ja neid hääldama, mis on eriti vajalik kõnetaju kujunemiseks ja sõnade rõhulis-rütmilise struktuuri, õigete veldete ning silbistruktuuri omandamiseks.

Häälikute puhul, mis tulevad kõnesse hiljem, võib esineda asendamist ja ärajätmist. Täishäälikutest on raskeimad *õ* ja *ü* (tavaliselt asendatakse *e* ja *ö*-ga). Täishäälikuühendid tulevad hiljem. Kaashäälikutest on kõige keerulisemad *s* ja *r*, lihtsad pole ka *v* ja *j*. *K* puudumine pikemat aega võib olla taju probleem ja vajada logopeedi abi. Üle 3-aastase lapse kõne peaks olema võõrastele arusaadav.

Tähtis on jälgida, kuidas laps kõnest aru saab. Kui mõistmisega on kõik hästi, tuleb häälikute ja sõnadega oodata. Poiste kõne areng on tüdrukute omast hilisem. Vasakukäeliste laste kõne areng hilistub, häälikud ilmuvad pool aastat kuni aasta teistest hiljem. Kui täiskasvanud on õpetanud lapse ümber paremakäeliseks, tekib tõsine ruumitaju puue ja lapsel on kõne arengus suuri puudujäärke. Kõikide probleemide ja kahtluste korral tuleks pöörduda abi saamiseks logopeedi poole.

Mida vanemaks saab laps, seda rohkem kuulnud silpe-sõnu hakkab ta täpsemalt järele kordama. Kui ta suudab neljast silbist (sõnast) korrata ainult kahte, võib tegemist olla halva sõnamäluga. Sel juhul tuleb silbi- ja sõnaridade järelekorramisega tõsisemalt tegeleda, õppida meelde jätma lihtsaid salmikesi. Paremini omandavad lapsed salme ja sõnu käte-, sõrme- ja kehaliigutuste saatel.

Lapse kõne arengu võti on täiskasvanute käes.

Tiiu Puik

Ühes metsas elas oravaema Titi. Orava pesa oli suure puu sees. Oravaemal oli väike poeg. Poja nimi oli Topi. Titi oli hea oravaemme. Kui Topil oli kõht tühi, siis tõi emme talle süüa. Õhtul pani oravaema poja pessa magama. Siis laulis ema Titi oma pojale unelaulu. Ta kiigutas Topit ja laulis:

„AA - A! AA - A!“

„ÄÄ - Ä! ÄÄ - Ä!“

„II - I! II - I! II - I!“

„EE - E! EE - E!“

„OO - O! OO - O!“

„UU - U! UU - U!“

